

Sluttrapport

Innledning

Navn på programmet: *Kjønnforskning: kunnskap, grenser, endring*

Programmets hovedmål:

Kjønnforskning: kunnskap, grenser, endring er et tverrfaglig humanistisk og samfunnsvitenskapelig forskningsprogram som skal bidra til

- videreutvikling av kjønnforskning som et eget kunnskapsfelt
- styrking og fornyelse av grunnleggende kjønnforskning
- styrking av kunnskap og kritisk refleksjon om kjønn
- styrking av tverrfaglig og flerfaglig kjønnforskning
- langsiktig kompetanseoppbygging gjennom rekruttering samt oppbygging og videreutvikling av gode fagmiljøer
- internasjonalisering av norsk kjønnforskning

Virkeperiode: 2001-2007/2008

Programstyre:

Programstyret hadde følgende sammensetning fra 1.2.2001 t.o.m. 31.1.2004:

Seniorforsker Anne-Jorunn Berg, SINTEF IFIM, leder (hele perioden)

Førsteamanuensis Norman Anderssen, UiB (hele perioden)

Centerleder Karen Sjørup, Roskilde Universitetscenter, Danmark (hele perioden)

Professor Gro Hagemann, UiO (til mai 2001)

Førsteamanuensis Nils Axel Nissen, UiO (til mai 2001)

Ingar Kaldal, NTNU (til september 2001)

Ekspedisjonssjef Arni Hole, Barne- og familiedepartementet (BFD) (til august 2002)

Førsteamanuensis Anka Ryall, UiTø (fra juni 2001)

Professor Klas Åmark, Stockholms Universitet (fra oktober 2001)

Rådgiver Rachel Paul, Likestillingssenteret, BFD (fra august 2002)

Et nytt styre ble oppnevnt for perioden 1.2.04-31.12.07 og forlenget til 30.6.08:

Professor Anne-Jorunn Berg, Høgskolen i Bodø, leder

Førsteamanuensis Norman Anderssen, Universitetet i Bergen

Professor Thomas Johansson, Göteborgs universitet, Sverige

Seniorrådgiver Marit Lorentzen, Barne- og likestillingsdepartementet (BLD)

Førsteamanuensis Anka Ryall, Universitetet i Tromsø

Lektor Karen Sjørup, Roskilde Universitetscenter, Danmark

Administrasjon:

Følgende har hatt ansvar for programmet i Forskningsrådets administrasjon:

Rådgiver Åsa Sandnes: 1.2.01-31.7.01.

Rådgiver Turid Markussen: 1.8.01-31.8.02.

Seniorrådgiver Siri Tønseth: fra 1.9.02 og ut programperioden.

Seniorkonsulent Monica Enger: fra 1.2.01 og ut programperioden.

Ved oppstarten i 2001 var programmet en del av Området for kultur og samfunns programportefølje. Etter omorganiseringen av Forskningsrådet pr 1.1.2004, har programmet ligget i Avd. for humaniora i Divisjon for vitenskap.

Økonomi

Programmets finansieringskilder:

Kunnskapsdepartementet (samfunnsvitenskap og humaniora) og Barne- og likestillingsdepartementet

Totalt disponibelt budsjett: 59,5 mill. kroner, herav 35 mill. kr fra KD og 24,5 mill. kr fra

BLD. Av bevilgningen fra BLD var 12 mill. kroner øremerket følgende forskningsfelt:

4,5 mill. kroner til forskning om lesbiske og homofiles levekår

1,7 mill. kroner til forskning om lesbiske og homofiles historie

5,8 mill. kroner til forskning om kjønnslikestilling i familiesfæren

Aktiviteter

Viktigste aktiviteter i programperioden

Utlysninger og søknadsbehandling

Programmet har hatt i alt fem utlysninger, både tematisk åpne utlysninger og utlysning av midler på avgrensede felt. For alle utlysningene har det vært et krav at programplanens målsettinger og prioriteringer skulle ivaretas i prosjektsøknadene. Alle søknader om forskningsprosjekter har vært vurdert av eksterne fageksperter før behandling i programstyret.

Programmet har hatt to hovedrunder med utlysning av midler, i 2001 og i 2004. Disse utlysningene var tematisk åpne, men med klare føringer om at prosjektene måtte ivareta programmets målsettinger og hovedprioriteringer slik disse var beskrevet i programplanen. For begge utlysninger har det vært satt opp vurderingskriterier (i tillegg til Forskningsrådets standardkriterier) som prosjektsøknadene har blitt særskilt vurdert i forhold til (dette har framgått av utlysningene). Disse vurderingskriteriene har vært: reflektert teoretisk perspektiv på kjønn, nyskapende potensial og tverrfaglig/flerfaglig samarbeid. Disse kravene har vært fulgt opp gjennom søknadsbehandlingen.

Programmet hadde sin første utlysning av forskningsmidler med søknadsfrist 1.11.2001. Utlysningen omfattet både større samarbeidsprosjekter (forskerprosjekt), individuelle stipend og arrangements- og nettverksstøtte. Totalt kom det inn 110 søknader, og det ble gitt midler til ni forskerprosjekter, derav seks samarbeidsprosjekter. Det ble også tildelt ett postdoktorstipend, ett doktorgradsstipend, fem miljø- og nettverksprosjekter og tre konferanser/-workshops. Totalt ble det fordelt ca. 25 mill. kroner, av et totalt søkt beløp på 200 mill. kroner. Programstyret vurderte den faglige kvaliteten på prosjektsøknadene som generelt høy, og konkurransen om midlene ble følgelig hard. Tildelingene ble gjort etter kvalitet, og resultatet ble en fordeling av prosjektmidler spredt til flere sentrale forskningsmiljøer som

Universitetet i Bergen, NTNU, Universitetet i Oslo, Universitetet i Tromsø og Høgskolen i Agder (nå Universitetet i Agder).

Ved den andre åpne utlysningen (frist 16.2.04) var det til sammen ca 12 mill. kroner til fordeling. Det ble lyst ut midler til forskerprosjekter (minst to samarbeidende forskere, gjerne inkludert doktor- og postdoktorstipend), arrangementsstøtte til internasjonale konferanser arrangert av et norsk forskningsmiljø, og internasjonal prosjektetablering. Programmet mottok totalt 47 søknader fordelt på 37 forskerprosjekter, seks prosjektforberedelser og fire arrangementsstøtte. Nedgangen i antall søknader i forhold til første runde skyldes hovedsakelig at det denne gangen ikke var mulig å søke om personlige doktor- og postdoktorstipend. Resultatet av søknadsbehandlingen ble tildeling av midler til fem forskerprosjekter, tre internasjonale konferanser og tre til prosjektetablering.

BLDs finansiering av programmet har vært på totalt 24,5 mill. kroner i programperioden. Derav har departementet gitt 12 mill. kroner i øremerkede midler til forskning på tre utvalgte felt:

- *Forskning om lesbisk og homofil levestandard:*

Satsingen på forskningsfeltet var et ledd i oppfølgingen av St.meld. nr. 25 (2000-2001) om "Levestandard og livskvalitet for lesbiske og homofile i Norge". Totalt var det avsatt 4,5 mill. kroner, og midlene ble lyst ut med søknadsfrist 15.6.02. Det kom inn sju søknader, og det ble tildelt midler til tre prosjekter; to postdoktorstipend og ett doktorgradsstipend.

- *Forskning om lesbisk og homofil historie i Norge:*

Som en ytterligere oppfølging av St.meld. nr. 25 (2000-2001), øremerket BLD i perioden totalt 1,7 mill. kroner til et prosjekt om lesbisk og homofil historie. Det ble etter utlysning gitt midler til prosjektet "Homoseksualitetens vilkår og uttryksformer i Norge fra 1920 til 1980". Prosjektet er publisert i bokform: Hans W. Kristiansen: *Masker og motstand. Diskré homoliv i Norge 1920-1970* (Unipub 2008).

Responser fra forskningsmiljøene på de to ovennevnte utlysningene var begrenset, noe som også avspeiler at det ikke er mange aktive forskere på feltet i Norge. Prosjektene har forhåpentligvis bidratt til rekrutteringen på forskningsfeltet. I tillegg kan det synes mer hensiktsmessig, både faglig og administrativt, om en hadde lyst ut midlene i en samlet, og helst noe større, pott.

- *Forskning om kjønnslikestilling i familiefæren:*

Fra 2005 til 2007 bevilget BLD via programmet totalt 5,8 mill. kroner til forskning som omhandler problemstillinger med relevans for kjønn og likestilling i familier, foreldreskap og samlivsrelasjoner. Det ble lyst ut midler til forskerprosjekter (som ikke inkluderer doktor- og postdoktorstipend) med frist 5.4.05, og totalt kom det inn 14 søknader. Det ble gitt bevilgning til fire prosjekter.

Prosjektporteføljen

Programmet har ikke hatt fokus på eller prioritert spesielle tematiske felt (bortsett fra øremerkede bevilgninger fra BLD). I samsvar med programplanen har det i stedet vært en profilering av *forskningsperspektiver*. Dette har resultert i en stor tematisk, metodisk og teoretisk variasjon i innretningen på prosjektene. Sammenlignet med tidligere oversikter over kjønnsforskning i Norge, ser vi likevel en viss økning av prosjekter som tar opp flerkulturalitet og globalisering, seksualitetskategorier og maskulinitet. Vi ser også at ulike

kvalitativt orienterte metoder og kulturfaglige perspektiver er det som hovedsakelig vektlegges i prosjektene. Videre ser vi en klar dominans av referanser til angloamerikansk forskningslitteratur og teoribygging. Hvorvidt dette er et problem kan diskuteres, men gitt det økte fokuset på europeisk forskningssamarbeid og forskningssamarbeid med asiatiske forskningsmiljøer, er det grunn til å merke seg denne referansepraksisen.

I samsvar med Forskningsrådets prioritering av samarbeidsprosjekter, har programmet bevilget midler til totalt 19 forskerprosjekter, derav 16 som innebærer samarbeid mellom flere forskere/stipendiater. En særlig målsetting med disse prosjektene har vært langsiktig kompetanseutvikling og miljøbygging. I tråd med dette tildelte programmet også midler til fem miljø- og nettverksprosjekter og seks internasjonale konferanser/workshops. Det er gitt to personlige doktorgradsstipend (til en mann og en kvinne), mens seks doktorgradsstipend (en mann og fem kvinner), er gitt i tilknytning til forskerprosjektene. Det er videre tildelt postdoktorstipend til fem kvinner og to menn i løpet av perioden 2002-2007, derav tre personlige stipend. Tre miljøer har fått midler til å forberede etablering av internasjonale samarbeidsprosjekter.

Det har vært en klar overvekt av kvinner både blant stipendiater, prosjektledere og øvrige prosjektmedarbeidere, noe som gjenspeiler situasjonen i norsk kjønnsforskning generelt.

Den institusjonelle spredningen har vært stor, men med en konsentrasjon ved Universitetet i Oslo. Totalt har UiO 13 prosjekter, derav 6 ved Senter for tverrfaglig kjønnsforskning. Når vi her teller antall prosjekter, er det viktig å merke seg at disse har vært av svært ulik karakter og økonomisk omfang, men de utgjør en indikator på aktivitetsnivå. I tillegg er NTNU, UiB og UiTø representert med prosjekter, og det er bevilget midler til prosjekter ved høgskolene (HiA, nå Universitetet i Agder, og Høgskolen i Oslo), og i instituttsektoren (NOVA, ISF, SINTEF IFIM, NORUT, SSB).

Programmet har vært tverrfaglig, og de fleste prosjektene har vært flerfaglig sammensatt. De øremerkede bevilgningen fra Barne- og likestillingsdepartementet har hatt temaer som tradisjonelt har vært oppfattet som samfunnsvitenskapelige. Det har lyktes programmet å gi midler også til humanistiske prosjekter i denne sammenhengen, noe som har bidratt til den tverrfaglige profilen på programmets virksomhet som helhet. Prosjektporteføljen sett under ett, er det en viss overvekt av samfunnsvitenskapelige fag i forhold til humaniora.

Internasjonalisering

Her følger en kort beskrivelse av ulike sider ved internasjonaliseringen.

- a) Programstyrets sammensetning og vurderingen av søknadene: Programstyret har vært internasjonalt sammensatt (styret har hatt representanter fra Sverige og Danmark), og utenlandske eksperter er i utstrakt grad benyttet i fagfelle-vurderingen av søknadene.
- b) Internasjonal publisering fra programmet: Programmets deltakere har i perioden publisert artikler i internasjonale tidsskrifter og kapitler i bøker, samt presentert paper på internasjonale konferanser. Videre har internasjonale forskere også medvirket i publikasjoner fra prosjektene.
- c) Opphold i utlandet: Som ledd i programmets vektlegging av internasjonalisering av norsk kjønnsforskning, ble det i programperioden utlyst og fordelt midler til utenlandsstipend for

stipendiater/forskere på igangværende prosjekter. Totalt 14 stipendiater og forskere har hatt opphold ved en utenlandsk forskningsinstitusjon.

d) Internasjonale konferanser i Norge: Ved tildeling av midler til arrangementer har programmet prioritert støtte til internasjonale konferanser/seminarer som arrangeres av norske forskningsmiljøer. To slike konferanser ble avholdt i 2003, to i 2004, tre i 2005 og én i 2006. Programmet har i utgangspunktet hatt som målsetting å støtte minst én internasjonal konferanse pr. år, og da primært en konferanse som er arrangert av et eller flere av programmets prosjekter.

e) Internasjonale samarbeidsprosjekter: I 2004 ble det også lyst ut midler til etablering av internasjonale samarbeidsprosjekter eller nettverk, og tre slike prosjekter ble startet opp fra 2004/2005.

f) Informasjon om finansieringsmuligheter i EU: Programmet har rettet spesiell oppmerksomhet mot de mulighetene som finnes innenfor EUs 6. rammeprogram, og det er lagt vekt på å informere programmets forskere om aktiviteten i rammeprogrammet. Styret har drøftet NORIA-rapporten og spredt informasjon om endringene i nordisk forskningspolitisk organisering. I samarbeid med EU-kontoret i Forskningsrådet og KILDEN, arrangerte programmet våren 2003 et to dagers seminar hvor norske forskningsmiljøer var invitert til diskusjon av likestillingsproblematikk og kjønnsforskning i EUs 6. rammeprogram. Dette er bl.a. fulgt opp ved at KILDEN på oppdrag fra programmet har utviklet egne nettsider for kjønnsforskere om hvordan å starte opp en internasjonaliseringsprosess, med informasjon om internasjonal publisering, nettverk, finansiering, mobilitet osv.: <http://kilden.forskningsradet.no>.

Programmets forskere har også blitt spesielt oppfordret til å søke om midler til prosjektforberedelse for søknader til EUs 6RP gjennom EU-kontoret i Forskningsrådet, noe en del av prosjektene også har gjort. Flere av programmets forskere deltar i store internasjonale prosjekter og minst et av dem er initiert og ledet av kjønnsforskere ved Rokkansenteret i Bergen og Senter for tverrfaglig kjønnsforskning i Oslo (FEMCIT-prosjektet).

g) Nordisk samarbeid om kjønnsforskning: Programstyrets initiativ til møter med *Komiteen för genusforskning* i det svenske *Vetenskapsrådet* og *Koordinasjonen for kønsforskning* ved Københavns universitet i 2003, bidro til en større internasjonal forskningspolitisk konferanse i Helsingfors i regi av *Nordisk institutt for kvinne- og kjønnsforskning* (NIKK) og Forsknings- og utdanningsdepartementet i Finland høsten 2004.

Seminarer, konferanser og nettverkstiltak

Programstyret har lagt vekt på å bygge opp nettverk blant programmets forskere, og det har årlig blitt arrangert seminarer (programsamlinger) for alle med bevilgning fra programmet. Doktorgradsstipendiater som samarbeidet nært med ett av prosjektene, men ikke hadde finansiering fra programmet, ble også gitt anledning til å delta på programsamlingene. Seminarene ble hvert år avholdt i høstsemesteret; i 2002 og 2006 over to dager og i 2003, 2004, 2005 og 2007 over tre dager. Hovedhensikten med slike årlige seminarer har vært å skape en møteplass for diskusjon av teoretiske og metodiske spørsmål av felles interesse og slik styrke kjønnsforskningen som eget kunnskapsfelt. Hoveddelen av programmet har vært innlegg og forberedte kommentarer fra forskerne selv. Videre ble det invitert gjesteforelesere, i hovedsak utenlandske forskere, som et ledd i internasjonaliseringsbestrebelsene. Utover

dette har formidlingsspørsmål og informasjon fra KILDEN vært viktige punkter på seminarprogrammet, og representanter for KILDEN har deltatt på alle programsamlingene.

Oversikt over interne programsamlinger 2002 – 2007:

Tid og sted	Totalt antall deltakere	Programinnhold
2002: 7.-8.11. Asker	32	<ul style="list-style-type: none"> - Bli kjent-sesjon - Innlegg fra prosjektledere: Refleksjoner rundt eget prosjekt: fire hovedinnledere, 17 kommentatorinnlegg - Refleksjoner rundt programmets prosjekter og kjønnsforskningens utvikling v/programstyremedlem Karen Sjørup - Om EUs 6. rammeprogram v/Simen Ensby, EU-kontoret - Om planer framover for programmet
2003: 12.-14.11. Jeløya, Moss	34	<ul style="list-style-type: none"> - Eksterne forelesere: professor Elianne Riska, Åbo Akademi og professor Dorte Marie Søndergaard, Danmarks Pædagogiske universitet - Innlegg fra sju av programmets prosjektledere med vekt på metodologiske og teoretiske utfordringer i prosjektene. Plenumsdiskusjon. - Presentasjon av Nettverk for forskning om homoseksualitet - KILDEN Informasjonssenter for kjønnsforskning: Om avtalen mellom programmet og KILDEN, hva forventes av prosjektene mht. formidling og hva kan KILDEN gjøre for prosjektene.
2004: 6.-8.10. Trondheim	30	<ul style="list-style-type: none"> - Eksterne forelesere: professor Lisbeth Larsson, Göteborgs universitet og professor Nina Lykke, Linköpings universitet. - Innlegg fra åtte av programmets forskere/stipendiater med vekt på metodologiske og teoretiske utfordringer i prosjektene. Forberedte kommentarer fra programmets forskere til hvert av innleggene. Plenumsdiskusjon. - Korte presentasjoner av to nye prosjekter - KILDEN: om formidling av forskning
2005: 14.-16.9. Ålesund	39	<ul style="list-style-type: none"> - Eksterne forelesere: professor Michael Kimmel, State Univ. of New York, USA, og professor Valerie Walkerdine, Cardiff Univ., UK - Faglig innlegg av styremedlem Thomas Johansson - Innlegg fra åtte av programmets forskere/stipendiater med vekt på metodologiske og teoretiske utfordringer i prosjektene. Forberedte kommentarer fra programmets forskere til hvert av innleggene. Plenumsdiskusjoner. - Korte presentasjoner av to nye prosjekter

<p>2006: 5.-6.10. Bergen</p>	<p>40</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Eksterne forelesere: Cathrine Holst, Senter for vitenskapsteori, UiB og Dorthe Staunæs, Danmarks Pædagogiske universitet - Innlegg fra fem av programmets forskere/stipendiater med vekt på metodologiske og teoretiske utfordringer i prosjektene. Forberedte kommentarer fra programmets forskere til hvert av innleggene. Plenumsdiskusjoner. - Visning av film laget på grunnlag av resultater fra ett av prosjektene. - KILDEN om formidling, på TV/film spesielt og også generelt. - Info. om planleggingen av et nytt kjønnsforskningsprogram
<p>2007: 26.-28.9. Bodø</p>	<p>34</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Faglige innlegg fra to av programstyrets medlemmer: Karen Sjørup og Thomas Johansson: Utfordringer for norsk kjønnsforskning sett fra Danmark og Sverige. - Innlegg om vitenskapelig artikkelsskriving ved forsker og redaktør av <i>Tidsskrift for kjønnsforskning</i>, Jorun Solheim - Kurs i å skrive vitenskapelige tekster v/professor Sissel Lie - Innlegg fra seks av programmets forskere/stipendiater (i to sesjoner) med vekt på metodologiske og teoretiske utfordringer i prosjektene. Forberedte kommentarer fra programmets forskere til hvert av innleggene. Plenumsdiskusjoner. - KILDEN: Om formidling i programmets slutfase - Info. om det nye Program for kjønnsforskning v/leder for plankomiteen, Unni Langås.

I mars 2004 arrangerte programmet i samarbeid med KILDEN, det daværende Likestillingscenteret og Likestillingsombudet, en dagskonferanse om "Likestillingen møter kjønnsforskningen – eller omvendt". Arrangementet fikk stor oppslutning fra de ulike miljøene (ca. 150 deltagere) og avfødte flere medieoppslag. Ikke minst førte det til en økt interesse blant likestillingsarbeidere for kjønnsforskningens relevans – og omvendt.

I oktober 2005 ble seminaret "Homopolitikken møter kjønnsforskningen – og omvendt" avviklet etter samme mønster, der målgruppene var forskere, politikere, byråkrater, helse- og ungdomsarbeidere, aktivister med flere. Seminaret var godt besøkt, og mange av innleggene utløste stor debatt. KILDEN var også her samarbeidspartner for programmet.

I 2006 støttet programmet konferansen "Det likestilte samfunn? Betydninger av kjønn i helse og velferd", som ble arrangert av Foreningen for kvinne- og kjønnsforskning i samarbeid med Universitetet i Stavanger.

I 2007 tok programmet initiativ til dagskonferansen *Diskrimineringens mange former. Forskning – politikk – praksis* som ble arrangert 27. november 2007 i samarbeid med

programmet Internasjonal migrasjon og etniske relasjoner, Likestillings- og diskrimineringsombudet og KILDEN. Konferansen var et tverrfaglig møtested for å forsøke å se kjønn, etnisitet, seksuell orientering, funksjonsevne og alder i sammenheng når det gjelder diskriminering, og å belyse teorier om interseksjonalitet, dvs. det å undersøke samspillet mellom ulike typer kjennetegn ved mennesker. Dette er en tematikk og et perspektiv som får stadig større betydning både i forskning og i praktisk politikkutforming.

Programmets sluttkonferanse, *Kjønnsforskningmesse 2008*, ble avholdt i Det Norske Teatret i Oslo 15. april 2008. Messen ble åpnet av barne- og likestillingsminister Anniken Huitfeldt som også lanserte nettsiden <http://kjonnsforskning.no>. Det var lagt opp til en utadvendt og publikumsvennlig profil, med faglige foredrag, forskermaraton (24 av programmets forskere holdt 12-minutters innlegg hver om resultatene av sin forskning), bokbad (intervju med fem av programmets forskere om bokutgivelser fra prosjektene), filmvisning (tre kortfilmer basert på prosjektene til hhv. Ulla Britt Lilleaas og Lise Widding Isaksen) og bok- og tidsskriftstands. Det var i overkant av 200 deltakere på arrangementet.

Formidling, informasjon og publisering

Programmet har hatt avtale med KILDEN Informasjonssenter for kjønnsforskning om formidling fra programmet siden 2003 og videre gjennom hele programperioden. Avtalen har bestått i at KILDEN har utarbeidet formidlingsplaner i samarbeid med programmets prosjekter, informert om og formidlet fra prosjektene og om forskerne på KILDENs nettsted, og samarbeidet med programmet om arrangementer. Dette arbeidet har vært gjennomført på en svært tilfredsstillende måte med blant annet mange oppslag på KILDENs nettsider som har avfødt opplag i andre media.

Programmet ga i 2004 et mindre beløp i støtte til produksjon av kortfilmen *TEMPO!* basert på Ulla-Britt Lilleaas' doktorgradsprosjekt under programmet *Kjønn i endring*. Filmen fikk betydelig oppmerksomhet og ble bl.a. vist som forfilm til filmen "Bridget Jones på randen" på norske kinoer høsten 2004. Regissør Eva Dahr fullfinansierte selv (uten programmets støtte) en kortfilm basert på Lilleaas' postdoktorprosjekt om menns helse.

I løpet av perioden er det publisert vitenskapelige bøker, artikler både i norske og internasjonale tidsskrifter og antologier, aviskronikker, rapporter og debattinnlegg. For å markere avslutningen av programperioden, ble *Tidsskrift for kjønnsforskning* nr 1/2008 utgitt som et spesialnummer for programmet med programstyreleder Anne-Jorunn Berg som gjesteredaktør. Dette nummeret inneholdt blant annet artikler av programmets egne forskere og analyser og oppsummeringer ført i pennen av programstyrets medlemmer fra Danmark og Sverige.

På oppdrag fra programmet har KILDEN Informasjonssenter for kjønnsforskning utarbeidet en fullstendig dokumentasjon av prosjektene på programmet, med presentasjoner av resultater, publikasjoner og forskerne, i tillegg til mer generell informasjon om programplan, årsrapporter, programseminarer, øvrige arrangementer osv. Det er opprettet en egen nettside for dette: <http://kjonnsforskning.no>

Disse tiltakene kommer i tillegg til prosjektenes egne publiseringer.

Nøkkeltall, aktiviteter

Antall prosjekter:
19 forskerprosjekter
3 personlige postdoktorstipend
2 personlige doktorgradsstipend
8 prosjekter for prosjektetablering, nettverks- og miljøstøtte
20 seminarer og konferanser
Antall doktorgradsstipendiater: totalt 8, herav 6 kvinner
Antall postdoktorstipendiater: totalt 6, herav 4 kvinner

Administrative kostnader: totalt 2,8 mill. kroner i hele programperioden (refusjon av programadministrative utgifter til Forskningsrådet).

Resultater

Høydepunkter og funn

Nedenfor gis det en presentasjon av resultater fra seks av programmets prosjekter, basert på forskernes oppsummering av resultatene på <http://kjonnsforskning.no>. For en fullstendig presentasjon og dokumentasjon av alle prosjekter og resultater fra programmet, henvises det til nevnte nettside.

Mangfoldig likestilling i familiesfæren? Virkninger av norsk mangfolds- og likestillingspolitikk

Prosjektleder: Ann Therese Lotherington, NORUT Tromsø

Mer informasjon: <http://kjonnsforskning.no/c51725/prosjekt/vis.html?tid=51828>

Forskerne på dette prosjektet spør: Hvordan gjenskapes ideen om «likestilling i familien» som en nasjonalitetsmarkør i mangfoldspolitikken? Og bidrar norsk-russiske ekteskap til større mangfold når det gjelder måter å være norsk på?

Likestillingspolitikken bygger på likhetsidealet, etterkrigstidens fundament for norsk samfunnsbygging og nasjonal selvforståelse. Utviklingen i retning av et mer mangfoldig samfunn, med innvandring som den viktigste faktoren for vekst i befolkningen, utfordrer likhetsidealet. Mangfoldspolitikken skal møte denne utfordringen og den har som mål å skape et samfunn som ivaretar enkeltindividets rett til å være annerledes, tenke annerledes enn flertallet og velge levemåte fritt. Den vil skape en ny nasjonal selvforståelse som samsvarer med befolkningssammensetningens mangfoldige karakter, med aksept for at det er mange måter å være norsk på. Prosjektet hadde den tilsynelatende motsetningen mellom de to politikkområdene som sitt utgangspunkt.

Som metode ble det gjennomført dybdeintervjuer med blant annet samisk-norsk-russiske ektepar/familier og russiske kvinner i transnasjonale ekteskap. Et viktig resultat fra prosjektet dreier seg om samproduksjon av norskhet og kjønn. Det handler om at norskhet ikke kan forstås i seg selv og kontekstløst. Norskhet blir til i relasjon til noe. Forskerne har sett at norskhet snakkes fram som et motstykke til russiskhet med relasjonene mellom kvinner og menn i familien som en sentral forskjell. Det er måten de russiske kvinnene forholder seg til sine ektemenn på som forteller at de er blitt mer eller mindre norske. Dermed "gjør" de kjønn samtidig som de "gjør" norskhet, og kjernefamilien er arenaen der dette skjer. De

russiske kvinnene framstiller seg selv med utgangspunkt i forholdet til ektefellen. Relasjon til barn og foreldre gjøres bare av og til relevant. Representasjonen av selve ekteskapet som likestilt blir avgjørende for anerkjennelsen i det norske samfunnet. Det er langt viktigere enn å ha matpakke med brunost eller like å gå på ski.

Den norske politikken har effekter for relasjonene i kjernefamilien uten at klassiske virkemidler som lover, reguleringer eller økonomiske tiltak settes i verk. Myndighetene har evnet å skape forbindelser mellom på den ene siden politiske målsettinger om likestilte familier, og på den andre, samfunnets begreper om at det likestilte samlivet er det gode samlivet. Bildet av Norge som et kjønnslikestilt samfunn møter de russiske kvinnene når de kommer til landet. Det blir en basiskunnskap de tar med seg og forholder seg til i sine samliv. For noen representerer likestillingsdiskursen en ressurs i arbeidet med å skape seg sin norske identitet. For andre representerer den derimot en trussel om manglende anerkjennelse dersom normene for den normale, gode kjernefamilien ikke repeteres.

Gjennom samproduksjon av norskhet og kjønn i kjernefamilien bidrar de russiske kvinnene til reetablering av etablerte normer for norskhet. Slik transformeres de raskt fra innvandrere til nordmenn, som er et politisk mål, men de bidrar ikke til et annet politisk mål, nemlig mangfoldiggjøring av hva det vil si å være norsk. I styringen av russiske ekteskapsmigranternes etablering av norskhet har det likestillingspolitiske regimet fått forrang foran det mangfoldspolitiske. Slik opprettholdes kjønnslikestilling som en grunnleggende verdi i det norske samfunnet.

Kroppens betydning. Konstruksjoner av kjønn i nordisk litteratur

Prosjektleder: Unni Langås, Universitetet i Agder

Mer informasjon: <http://kjonnsforskning.no/c51725/prosjekt/vis.html?tid=51818>

Dette prosjektet omfatter ulike studier i nordisk litteratur hvor kroppen som betydningsfelt, står i sentrum. Et fokus på kroppens representasjon i litteraturen er begrunnet ut fra den betydning kroppen har i våre liv og i vår forståelse av oss selv, hverandre og verden.

Menneskekroppen er forskjellig fra individ til individ, men likevel er kroppen utgangspunkt for en kategorisering, ikke minst av kjønn, som innebærer hierarki og maktutøvelse. Litteratur er et sted hvor det sosiale, det psykiske, det historiske, det diskursive og det estetiske kjønn møtes. Litteratur reflekterer, produserer og reforhandler fordommer, forestillinger og fantasier om kjønn, og kan spille en aktiv politisk rolle. Ved å studere framstillinger av kroppen, av bildespråk og maktdiskurser om kroppen, kan vi gjennom litterære analyser lære noe om hvordan mennesket til ulike tider har følt seg inkludert i en bestemt fortolkningspraksis, og hvordan det prøver å forholde seg til den.

Lars Rune Waages arbeid med Sigurd Mathiesens forfatterskap viser hvordan homoseksualitet blir behandlet og kommer til uttrykk på forskjellige måter. Dette forteller mye om hvordan homoseksualitet rundt 1900 var svært vanskelig å leve med. Tekstene til Mathiesen er fulle av marerittaktige fortellinger om forsvinning, mord og selvmord, samtidig som selve temaet blir skjult og forvrent, for eksempel ved hjelp av stedfortredere og dobbeltgjengere. Tekstene forteller og fortier samtidig, og de åpner for en forståelse av kulturelle mekanismer knyttet til seksuelt avvik, skam, angst, forbud og straff.

Christine Hamms forskning på Sigrid Undsets forfatterskap drøfter hennes holdninger til moderskap og hennes bruk av den melodramatiske formen som årsaker til at forfatteren ikke blir mottatt positivt. Men analyser av romanene hennes viser at de meningene som Undset la fram i essays, blir mer nyanserte og komplekse innenfor fiksjonens rammer. I romanene prøver Undset å forstå kjønnsforskjellen og å finne forankringspunkter for

moderskapet og kvinneligheten i historien og i den katolske tro, samtidig som de griper inn i og ut av sin tids forhandlinger om kjønnet.

Attenhundretallets litteratur, som Unni Langås har undersøkt, er historien om den fortrenge kroppens tilbakekomst. I første del av århundret handler det om sjelen, i siste del mer og mer om kroppen. Men samtidig er kroppen hele tiden en helt nødvendig del av det språklige reservoar av motiver og metaforer, samt et selvfølgelig utgangspunkt for menneskelig eksistens. Litteraturen foregriper også ofte tanker som senere får teoretisk, filosofisk eller juridisk form.

Samliv og seksualitet i ungdomsskolen. En studie av hvordan hetero- og homoseksualitet framstilles i undervisning

Prosjektleder: Åse Røthing, Senter for tverrfaglig kjønnsforskning, Universitetet i Oslo

Mer informasjon: <http://kjonnsforskning.no/c51725/prosjekt/vis.html?tid=51812>

Dette prosjektet har undersøkt hvordan undervisning om seksualitet på 10. klassetrinn på ulike måter framstiller heteroseksualitet som norm og ideal, samtidig som undervisningen har som ambisjon å skape toleranse for seksuelle minoriteter.

Prosjektet viser hvordan heteroseksualitet på ulike måter tas for gitt i klasserommet og framstår som selvsagt og forventet. Videre beskrives hvordan heteroseksualitet produseres som norm og ideal, også i undervisning som eksplisitt tematiserer homoseksualitet, og som har som uttalt ambisjon å skape toleranse for homofile og lesbiske. Forskeren har gjort klasseromsobservasjoner på tre forskjellige skoler i Sør-Norge. Hun fulgte undervisning om seksualitet i flerfaglige prosjektperioder, med hovedvekt på fagene naturfag, KRL og samfunnsfag.

Undervisningen som tar utgangspunkt i å skape toleranse, skaper samtidig et kollektivt, privilegert heteroseksuelt ”vi”, som skal vise toleranse og aksept for ”de andre”, det vil si de homofile og lesbiske. Sistnevnte framstår dermed både som annerledes og som noen som finnes utenfor klasserommet. Undervisningen gir også stadig klassens (antatt) heteroseksuelle vi anledning til å mene noe om de homofile og lesbiske og deres rettigheter og seksuelle praksiser. Elevene forventes å være for eller imot homofile, men målet er at de skal bli for.

Homotoleranse framstår som det mest akseptable i klasserommet, og det er først og fremst elever som allerede er marginalisert i skolesammenhengen som gir uttrykk for høylydt homonegativisme. De homofile og lesbiske som skal tolereres og aksepteres, er imidlertid de som virkelig «er sånn». Homoseksualitet er med andre ord noe som skal aksepteres så sant det er ”ekte”. Ikke-heteroseksuelle praksiser tilbys ikke som en mulighet for alle elevene, kun for de som eventuelt skulle finne ut at de ”er sånn”. Denne forståelsen av seksualitet og seksuell orientering er i tråd med framstillingen i lærebøkene og med norsk seksualitetspolitikk generelt. Forskningsprosjektet viser forøvrig at lærere har gode intensjoner for undervisningen, men ser ut til å ha liten kompetanse til å undervise om seksualitet på måter som ikke reproducerer heteroseksualitet som norm og ideal, og samtidig marginaliserer ikke-heteroseksuelle identiteter og praksiser.

Samlivskurs. Ein kulturanalytisk studie av kjønn, likestilling og parforhold

Prosjektleder: Hilde Danielsen, Rokkansenteret

Meir informasjon: <http://kjonnsforskning.no/c51725/prosjekt/vis.html?tid=51830>

Kva ideal og normer for samliv er dominerande i Noreg i dag? Dette prosjektet har analysert normer og ideal for heteroseksuelle parforhold gjennom ein studie av samlivskurs og av par som har vært med på slike kurs.

Studien har retta seg mot to arenaer: den *institusjonelle*, gjennom ein analyse av politiske prosessar og ekspertdiskursar og den *individuelle*, gjennom analyse av intervju med par som har vore på samlivskurs. Det statlege samlivskurset *Godt Samliv* er godt eigna til å kaste lys over ideal og normer for parforhold, fordi det som eit verkemiddel i velferdsstaten, må spele på ideal og normer som er legitime, både politisk sett og i befolkninga. Den offentlege støtta til samlivskurs blir hovudsakleg grunngeve med omsyn til barnets beste og til ønsket om å støtte opp om stabile og langvarige samliv. Den heteroseksuelle kjernefamilien er norma samlivskurs byggjer på.

Sjølve ideen om eit kurs for samlivet byggjar på at parforhold blir oppfatta som noko som kan og bør pleiast og styrast i bestemte retningar, det er ikkje noko som skjer av seg sjølv. Bodskaen i kursa er at samliv og kjærleik er arbeid som krev innsats for å haldast ved like. Kommunikasjon vert framstilt som eit sentralt reiskap til å arbeide med utfordringar i samlivet og til å dyrke og utvikle kjærleiken. Samlivskurs tilbyr praktiske råd og konkrete teknikkar for kommunikasjon og problemløysing. Kurset føreset slik at paret skal *skapast*, og at dei vil trenge verktøy til å takle prosessar som elles vil kunne resultere i brot. Strategiane for å sikre samlivet er å reflektere over eigne forventningar, stille krav til eigen innsats for partnaren, lære seg å kommunisere betre, jobbe med problemløysing og å finne fram til gløden i samlivet. Kursa byggjer på ei førestelling om at forbetring av kommunikasjonen, vil skape betre parforhold. Denne forbetringa viser seg i form av mindre konflikhtar og meir utveksling av den typen som partane ønskjer for å stadfeste intimitet og fellesskap.

Kursa reproduserer dominerande kulturelle mønster, men kan også tolkast som eit motsvar til dyrkinga av den romantiske kjærleiken, slik den kjem til syne gjennom Hollywood-filmar og kjærleikssongar. Den pasjonerte kjærleiken som overskuggar alt anna i livet, er eit fråverande tema i kursa. Målet med kursa er i stor grad å reflektere over eige parforhold for å bidra til positiv endring og for å ruste para for «vonde dagar». Det er kvardagskjærleiken, vennskapen og respekten som vert tematisert gjennom kursa.

Når heteroseksualiteten må forklare seg

Prosjektleder: Trine Annfelt, Institutt for tverrfaglige kulturstudier, NTNU

Mer informasjon: <http://kjonnsforskning.no/c51725/prosjekt/vis.html?tid=51819>

Målet har vært å studere heteroseksualitet som en samfunnsordning. Prosjektet har undersøkt det «alle» tar for gitt, det «normale» som samfunnet er organisert rundt og legger til rette for.

Prosjektet tar for seg den heteronormative diskursen og hvordan den produserer og konstruerer individets kjønn og seksualitet gjennom å sette ord på hva som er korrekt kjønn og seksualitet. Forståelsen er at diskursen er gjennomsyret av makt. Forskerne finner at heteronormering utgår fra de posisjoner de har undersøkt, og de påviser sider ved dens historiske og kontekstuelle spesifisitet.

Britt Andersen har vist hvordan Knut Hamsun deltok aktivt i sin samtids prosesseringer av kjønn og seksualitet, for «avl» og mot kvinneemansipasjon. Radikale feminister, slik det framgår av Kari Melbys prosjekt, deltok i samme tidsepoke for

emansipasjon, men innenfor rammene av tidens godkjente «gjøringer» av seksualitet. Melby argumenterer for at feminismen måtte legitimeres med forsikringer om heteroseksualitet. Mot slutten av hundreåret interagerer likestillingsdiskurser og heteronormering i konstitueringer av det heteronormale. I familiepolitiske dokumenter fastholdes selvfølgeleggjøringen av mors omsorg, men ikke av fars, til tross for en ideologi om det likestilte foreldreskap. Dette er tematikk i Trine Annfelts prosjekt.

Også dagens lesbiske mødre tar utgangspunkt i normer for heteroseksualitet. Det gjør også reguleringer av tilgangen til reproduksjonsteknologi, med de konsekvenser det har for homoseksuelt foreldreskap. Kristin Spilkers prosjekt handler om dette. Normalitet bestemmes gjennom å avgrense noe som avvik. Det gjelder også for kategoriene hetero- og homoseksuell. Agnes Bolsø viser både at grensene kan flyte og påpeker at folk kan påføres skader fordi grensene fortsatt voktes så strengt. Janne Bromseth viser at grensevoktingen kanskje er mindre streng i lesbiske subkulturer. Alle de omtalte delprosjektene har det teoretiske resonnementet som nevnes innledningsvis som et utgangspunkt.

Elin Havelin Rekdal påpeker at resonnementet er bundet i en språkfilosofi som ser heteronormativitet som en ontologisk størrelse. Hun sammenligner dette med teorier om normering som er bundet i dagligspråksfilosofi, slik Toril Moi anvender disse. Ifølge dagligspråksfilosofien har språk i seg selv ikke produserende makt. For Moi handler normering om hvilke sosiale normer som legger begrensninger på hvordan folk kan utfolde sin kropp eller seksualitet. Rekdal løfter altså fram alternative teoretikere i studiet av normering. Det har vært lite forsket på dette til nå. Så gjenstår det å se hvilket gjennomslag prosjektet kan få i den norske forskningen om kjønn og seksualitet.

Maskuline kroppsvaner og helseforståelser – kjønn, kultur, tradisjon og forandring

Prosjektleder: Ulla-Britt Lilleaas, Universitetet i Oslo/Universitetet i Agder

Mer informasjon: <http://kjonnsforskning.no/c51725/prosjekt/vis.html?tid=51833>

Hvordan håndteres og forstås kroppsvaner, helse og sykdom av menn i ulike klasser, generasjoner og familie? Kunnskap om dette temaet burde ha avgjørende konsekvenser for familie- og helsepolitikkenes utforming, ifølge forskeren.

Prosjektet bygger på intervjuer med 30 menn. En gruppe idrettsmenn, hvorav halvparten er eliteutøvere og den andre delen er old boys, samt en gruppe menn som har hatt hjerteinfarkt og hvor de fleste har vært gjennom en bypassoperasjon.

Menn har det gøy, fleiper og koddet med hverandre når de er sammen, gjerne i garderoben. Mange setter pris på denne maskuline kommunikasjonsformen, men den har sine begrensninger. Selv om vennskapet mellom menn trekkes fram som noe veldig viktig, er samværet også preget av en omgangstone som hele tiden ufarliggjør følelser, for eksempel knyttet til kriser og sykdom. Resultatet er at menn ikke tør å betro seg til andre menn om bekymringer, angst eller uro. Dette kunne også mange av mennene som hadde hatt hjerteinfarkt kjenne seg igjen i. Det positive er at mennene ikke er fokusert på problemer og sykdom, men det negative er at mange menn lider i stillhet og venter med å oppsøke helsevesenet.

Forskeren har tidligere presentert begrepet *kroppslig beredskap for andre* for å beskrive hvordan og hvorfor kvinner tar hovedansvaret i familien og at dette har sammenheng med kvinners ansvars- og pliktfølelse. En slik pliktfølelse finnes hos mennene i dette prosjektet, men da i form av en *kroppslig beredskap for jobben* som en del av menns forsørgeransvar. Dette kan forklare at mange menn forsøker å leve opp til og reproducerer en lite helsefremmende maskulinitet.

Å leve opp til idealet om å være en "ekte" mann kan være et risikoprojekt. Det ligger nedfelt i de maskuline vanene at kroppen settes på spill enten du er elitespiller, bygningsarbeider eller megler. Dette er tankemønstre og vaner som gjør at menn utvikler en kroppslig beredskap for jobb og karriere, samtidig som det gjør mannskroppen svært sårbar. Et siktemål med prosjektet har vært å utfordre innarbeidede tankemønstre og kroppsvaner hos den enkelte mann, på arbeidsplassen og i helsevesenet. Hvis vi skal ha håp om å nå en tilnærmet likestilling mellom kjønnene i vår tid, må både kvinner og menn endre sine kjønnede tankemønstre og kroppsvaner.

Resultatindikatorer

Avlagte doktorgrader: To (kvinner). Seks kommer i 2008/2009 (derav to menn).

Vitenskapelig publisering: 343

Annen publisering/formidling: 416

Merknad: Pr. d.d. mangler det sluttrapporter fra fire prosjekter (avsluttes i 2008 og 2009) og oppdaterte publiseringstall fra disse er følgelig ikke innarbeidet i ovennevnte tall.

Samlet vurdering av framdrift og måloppnåelse

I det følgende er programmets målsettinger slik de er listet opp på side 1 i dette dokumentet, tydeliggjort med uthevet skrift for å lette framstillingen.

Programplanens hovedmål omhandler foruten et punkt om **rekruttering** og et om **internasjonalisering**, fire karakteristika av kunnskapsfeltet kjønnsforskning som skulle vektlegges særlig. Hovedmålene presiserer at programmet skulle styrke kjønnsforskning som et **eget kunnskapsfelt** og at programmet skulle vektlegge **grunnleggende kjønnsforskning**. Her fremheves videre at det er særlig **kunnskap og kritisk refleksjon om kjønn** og kjønnsbegrepet som skulle styrkes og at dette skulle skje i **tverr- og flerfaglige** sammenhenger. Disse målsettingene har vært presisert i forhold til alle utlysningene av midler på programmet. Videre valgte vi i enkelte av utlysningene å framheve noen målsettinger spesielt, for eksempel internasjonalisering. Det faglige arbeidet har først og fremst skjedd gjennom prosjektene, og programstyrets rolle har vært å legge til rette for denne virksomheten på best mulig måte. Tilrettelegging av mer langsiktig strategisk og fagpolitisk art med tanke på videreutvikling av kjønnsforskningsfeltet, har også inngått i virksomheten.

Grovt sett kan vi si at kjønnsforskningsfeltet nasjonalt og internasjonalt framstår med to forankringspunkt, ett der kjønn som perspektiv og innfallsvinkel anvendes på en rekke ulike kunnskapsområder og konkrete tema (integrering eller mainstreaming), og ett hvor utvikling av teorier om og begrepsliggjøring av kjønn er hovedfokuset (eget kunnskapsfelt eller post-disiplin). Begge er viktige for å utvikle et dynamisk kunnskapsfelt og robuste forskningsmiljøer og er vanligvis tett vevd sammen i konkrete forskningsprosjekter. Et grunnleggende premiss nedfelt i programplanen har vært å **videreutvikle kjønnsforskning som et eget kunnskapsfelt**. Det vil si eksplisitt å understøtte begrepsutvikling og teoretiseringer innen feltet. Programplanen framhever styrking og fornyelse av **grunnleggende kjønnsforskning** som sentralt, noe som er rimelig for et grunnforskningsprogram. Utllysningene har derfor vært tematisk åpne (med unntak av ovennevnte øremerkede

utlysninger), men teoretisk forpliktende, og i vurderingskriteriene har vi understreket at prosjektene skal ha et reflektert forhold til *teorier om kjønn*. Det strategiske grepet med vekt på perspektiver heller enn forskningstema og med tydelig virkemiddelbruk - et grep som ble grundig drøftet i programstyret - vurderer vi som vellykket. Dette har klart medvirket til den faglige spennvidden vi ser i prosjektporteføljen. Programsamlingene har som tidligere nevnt, hatt til hensikt å legge til rette for diskusjoner og faglig utveksling på tvers av prosjektene. Programsamlingene var ressurskrevende både med hensyn til tid og penger, men de har fått svært positive tilbakemeldinger. Flere har påpekt at de var en viktig faglig arena for flerfaglighet, bygging av nettverk, utveksling av informasjon og faglig oppdatering. Internasjonalisering var også et fast punkt på dagsorden til disse samlingene. Program-samlingene har utelukkende vært rettet mot programmets prosjekter. Vi vil likevel spørre om det hadde vært rimelig å åpne samlingene også for andre kjønnsforskere. Flere kjønnsforskingsmiljøer etterspør flere felles faglige arenaer, og det er mulig at en videre-utvikling av programsamlingene på den måten vil kunne bidra gunstig til utviklingen av kjønnsforskning som eget kunnskapsfelt.

Programstyret ønsket et stort innslag av *tverr- og flerfaglige prosjekter*. Dette kommer fram i programplanen som nettopp bevisst vektlegger perspektiver heller enn tematiske inndelinger eller disiplinspesifikke kjønnsforskningsbehov. Av de 16 samarbeidsprosjektene programmet har støttet, er minst halvparten uttalt *flerfaglige* ved at samfunnsforskere og humanister inngår i ett og samme prosjekt og delprosjekter. Det reelt *tverrfaglige* ligger i at forskerne til dels bruker disiplinspesifikke teorier og metoder og til dels de samme teoretikerne (som for eksempel Michel Foucault og Judith Butler) i sine teoretiseringer av kjønn. Den tverrfaglige og flerfaglige kjønnsforskningen er styrket innenfor humaniora og samfunnsvitenskap. Konsentrasjonen om humaniora og samfunnsvitenskap var gitt i vårt mandat, men det hadde vært ønskelig med en enda større spennvidde i disiplininnretning. Internasjonalt favner tverrfagligheten i kjønnsforskningsfeltet bredere. Her inngår naturvitenskapelige og tekniske fag mer eksplisitt i kjønnsforskningsfeltet. Foreliggende program ligger innen samfunnsvitenskap og humaniora og har dermed ikke hatt ambisjoner om å gå på tvers av alle typer fag.

Den *langsiktige kompetanseoppbyggingen* er ivaretatt gjennom totaliteten i prosjektporteføljen. I denne sammenhengen vil vi påpeke at den lave innvilgelsesprosenten gir uheldige faglige signaler til miljøene. Søknader som oppnår toppkarakterer får ikke finansiering. Mer presist er ikke problemet innvilgelsesprosenten, men at søknader som oppnår toppvurderinger ikke får finansiering. I tråd med Forskningsrådets generelle politikk, har programstyret stimulert til større forskerprosjekter for å bidra til langsiktig oppbygging av kompetanse. Vi har dermed ikke satset på personlige doktorgradsprosjekter, men derimot har vi vektlagt postdoktorstipend som virkemiddel. En av grunnene har vært å gi muligheter for å kunne følge opp doktorgradssatsningen som fant sted i det foregående programmet *Kjønn i endring*, samt å gi støtte til etablerte forskere. Sammenliknet med *Kjønn i endring*, er instituttsektoren forholdsvis dårlig dekket i prosjektporteføljen

I Norge har det over flere tiår utviklet seg produktive og attraktive kjønnsforskingsmiljøer ved flere institusjoner. Felles for disse er at de er små og har få faste stillinger, noe som samsvarer dårlig med den økte vektleggingen av store prosjekter i nasjonal og ikke minst i europeisk forskningsfinansiering. Sentrene for kjønnsforskning ved universitetene har initiert flere av de ambisiøse prosjektene i programmets prosjektportefølje og er således faglig styrket i prosjektperioden.

Internasjonalisering kan foregå på flere vis. Vi har valgt å fokusere på tre former: For det første stimulering til internasjonal publisering gjennom å bruke publisering som et kvalitetskriterium i vurdering av søknadene, for det andre stimulering til internasjonalt nettverksarbeid gjennom utenlandsstipend og støtte til arrangering av internasjonale konferanser i Norge, og for det tredje har vi forsøkt å legge til rette for økt deltagelse i internasjonale prosjekter. Det siste vurderer vi som forskningspolitisk svært viktig med tanke på langsiktig utvikling av kjønnsforskning som eget kunnskapsfelt. Dette lå til grunn for å ta kontakt med ulike organer for ivaretagelse av kjønnsforskning i de andre nordiske landene. Hensikten har vært å få en felles drøfting av strategisk art, noe som blant annet ble satt i system på den nordiske forskningspolitiske konferansen i Helsingfors høsten 2004.

Vi har lyst ut forprosjektmidler til etablering av internasjonale samarbeidsprosjekter, men dette er det virkemidlet vi har fått dårligst respons på. Informasjonstiltak knyttet særlig til EUs 6. rammeprogram har gitt mer positiv respons, blant annet var seminaret i samarbeid med KILDEN og EU-kontoret i Forskningsrådet svært godt besøkt. Det at flere av programmets forskere deltar i internasjonale forskningsprosjekter kan ses i lys av dette.

Ved tildeling av midler til arrangementer har programmet prioritert støtte til internasjonale konferanser/seminarer som arrangeres av norske forskningsmiljøer. Etter anbefaling fra *Kjønn i endring* valgte vi å overlate en del av konferansevirksomheten til miljøene. Skal en dømme etter oppslutning om konferansene, må dette kunne sies å være et vellykket grep. Flere stipendiater og forskere på prosjektene har gjennomført et utenlandsopphold i prosjektperioden. Vi har merket oss at de aller fleste ønsket opphold i angloamerikanske miljøer.

Programstyret har hatt kontinuerlig representasjon fra henholdsvis dansk og svensk kjønnsforskning, noe som har medført at blikket er løftet utover Norges grenser i programstyrets interne og eksterne arbeid. Det har også bidratt til å gjøre habilitetsproblematikken enklere å håndtere. Verdifulle erfaringer fra kjønnsforskningstiljøer i andre land har kommet oss til gode både i programstyrets arbeid og på programsamlingene. Programstyrets nordiske representanter har spilt en aktiv faglig rolle på samlingene gjennom å fokusere på kontraster og likhetstrekk i fagdebatter mellom henholdsvis Danmark og Sverige og det som reflekteres i programmets prosjekter. Programstyret har i hele perioden hatt et medlem med erfaring fra styret for programmet *Kjønn i endring*, noe som har bidratt til erfaringsoverføring og verdifull kontinuitet.

Utfordringer framover

Kjønnsforskningen i Norge, slik som i mange andre land, har vært fremmet gjennom en dobbel strategi. Det betyr på den ene siden å styrke og utvikle kjønnsforskningen som eget kunnskapsfelt, og på den andre siden å integrere kjønnsforskningsspektiver i eksisterende disipliner og fagfelt (mainstreaming). Strategien vurderes som heldig i det den sikrer samspillet mellom utvikling av feltets egen kjernekompetanse og feltet som spisskompetanse i mer etablerte kunnskapssammenhenger. I dag fremstår kjønnsforskningen som dynamisk og mangfoldig, med stor pågang av interesserte forskere både nasjonalt og internasjonalt. Men som tidligere påpekt, er de norske kjønnsforskningstiljøene tallmessig små og derfor dårlig tilpasset den internasjonale trenden med satsing på store fagmiljøer.

I norsk kjønnsforskning fins det ulike forskningstradisjoner knyttet til et bredt spekter av disipliner og fag. Kunnskapsfeltet spenner vidt tematisk, og preges av et mangfold av metodologiske og kjønnteoretiske perspektiver, innen og på tvers av tematiske fokus og

fagdisipliner. Kjønnforskning omfatter derfor forskning som tar utgangspunkt i tradisjoner innen kvinneforskning og feministisk forskning så vel som impulser fra kulturbasert kjønnforskning, mannsforskning og forskning om ulike seksualiteter. Denne bredden er viktig for å utvikle spennende forskning både med hensyn til faglig kvalitet og samfunnsmessig relevans.

I midtveisrapporten fra oktober 2005 foreslo programstyret derfor å følge den doble strategien gjennom å etablere for det første et tverrfaglig nasjonalt forskningsprogram for å ivareta kjønnforskningen som eget kunnskapsfelt, og for det andre å etablere en ordning hvor det følger forskningsmidler i form av friske penger til mainstreaming for alle forskningsprogrammer og forskningsprosjekt i Norges forskningsråd.

Programstyret anser det som svært positivt at det er startet opp et nytt humanistisk og samfunnsvitenskapelig *Program for kjønnforskning* for perioden 2008 til 2012, finansiert av grunnforskningsmidler til humaniora og samfunnsvitenskap, og sektormidler fra Barne- og likestillingsdepartementet. En målsetting bør likevel være at det også settes i gang tilsvarende programmer som omfatter medisinske, naturvitenskapelige og tekniske fag, i samsvar med den internasjonale utviklingen på feltet.

Forskningsrådets *Policy for likestilling og kjønnsperspektiver i forskning* er også i tråd med programstyrets tidligere anbefalinger, gjennom at det vurderes å opprette en egen incentivpott for å utvikle kjønnsperspektiver i igangværende programmer og satsinger, og å innføre krav om å reflektere kjønnsdimensjonen ved opprettelse av nye programmer og satsinger i Forskningsrådet. Det er programstyrets oppfatning at insentivmidler bør være innrettet slik at kunnskapsfelt og forskningsmiljøer hvor kjønnforskningsspektivet tradisjonelt ikke har vært representert stimuleres, og slik medvirke til å øke kompetansen på nye fagområder. Det er viktig å tydeliggjøre at dette er en strategi for *faglig* integrasjon og ikke en rekrutteringsstrategi for å få flere kvinner inn på områder hvor de er underrepresenterte.

For å sikre at insentivstrategien gir god kvalitet, må prosjektsøknader dokumentere at prosjektmedarbeidere har kompetanse innenfor kjønnforskning. Dette er av avgjørende betydning for mulighetene for å lykkes med strategien. Det kan skje gjennom utvidet tverrfaglighet der kjønnforskere inviteres inn på nye områder. Kvalitetssikring er nødvendig for at mainstreaming ikke skal forringe forskningsfeltet. Nye møteplasser kan dessuten gi viktige innspill til den allerede etablerte kjønnforskningen.

August 2008,

Anne-Jorunn Berg

Norman Anderssen

Thomas Johansson

Marit Lorentzen

Anka Ryall

Karen Sjørup